

Vai sabiedrībai šīs spēles ir vajadzīgas?

Aksels Rēcs, politologs

Valdībām Latvijā parasti nav ilgs mūžs. It kā jau līdzīgs kā citās postsociālistiskajās valstīs, kur reti kādai pie varas esošai koalīcijai paveicas uzvarēt vēlēšanās. Tomēr Latvija atšķiras, jo noteikti no Bulgārijas līdz Igaunijai nekur nav tik izteikti regulāra valdības gāšana. Kaimiņvalstī Lietuvā, par spīti populistiskās Darba partijas uzvarai, tautas iecienītais Ministru prezidents Aļģirds Brazauskas palika amatā.

Parasti koalīcijas sabruk, kad vienai no partijām — partnerēm kopīgā politika vairs nav pieņemama un tā aiziet no valdības, atstājot to bez vairākuma parlamentā vai arī izveidojot alternatīvu ar citiem tajā brīdī piemērotākiem partneriem. [L.Emša](#) Ministru kabineta krišana turpretī bija īpašs precedents. Pati lielākā koalīcijas partija gada svarīgākajā balsojumā, proti, par budžetu, balso pret.

Gaidītu vai negaidītu, šo gadījumu var nosaukt par politisko spēli, jo, būdama pie varas, lielākā koalīcijas partnere tā nerīkotos, ja negribētu sev nākamajā Ministru kabinetā lielāku ietekmi un ja nebūtu reālu cerību, ka tas paveiksies. Būtībā tur neko nedemokrātisku nevar saskatīt. Deputātiem vēlētaji ir uzdevuši aizstāvēt viņu intereses, atbalstot tam piemērotāko valdību. Frakciju daudzums, deputātu aiziešana no frakcijām vai politiskās piederības maiņa, vārdu sakot, nestabila politiskā aina un politiskās spēles ļoti bieži Latvijā veicina koalīcijas partneru nesaskaņas. Tikai paliek jautājums, cik bieži valstij un sabiedrībai ir vēlams šo spēli piedzīvot.

Demokrātijas un partiju sistēmu nestabilitātes piemērs demokrātiskās valstīs ir starpkara laiks gandrīz visā Eiropā. Piemēram, Vācijā (Veimāras Republikā) reihstāga vēlēšanās likums ne tikai neparedzēja 5% barjeru, bet gan tā dēvēto taisno sistēmu. Tas nozīmē, ka deputātu skaits nebija noteikts vai ierobežots. Faktiski mandātu skaitu noteica vēlētajū piedalīšanās balsošanā: jo vairāk cilvēku piedalās vēlēšanās, jo vairāk deputātu, proti, noteikts bija tikai, cik balsu ir vajadzīgas, lai iegūtu vienu mandātu. Tādēļ bija pārstāvētas daudzas reģionālās partijas un parlamenta sastāvs izveidojās ļoti fragmentārs (daudz mazo frakciju). Arī Lietuvā parlamentā sēž atsevišķi deputāti no vienmandāta apgabaliem, kuru partijas neiekuva parlamentā vai arī viņi bija neatkarīgie kandidāti. Taču dalītajā sistēmā, kur tikai 71 no 141 deputāta tiek tā ievēlēts, konstitūcija viņu skaitu ierobežo. Starpkara Vācijā valdības bija ļoti nestabilas. Kad Komunistiskās un Nacionālsociālistiskās partijas stipruma dēļ demokrātiskajām partijām gandrīz vairs nebija iespējams izveidot vairākuma valdību, mazākumvaldība saglabājās, pateicoties prezidenta pilnvarām — būtībā skaidri nedemokrātiska rīcība.

Līdzīgi prezidente nosauc kandidātu Ministru prezidenta amatam Latvijā. To var uzskatīt par tiesībām vai pienākumu atkarībā no politiskās spēles aktuālajām grūtībām. 8.Saeimā divas trešdaļas deputātu ir no labējām partijām. Tādēļ prezidente [Vaira Vīķe-Freiberga](#) jau 2004.gada sākumā pēc [Repšes](#) valdības krišanas ļoti ilgi sarunājās ar partijām par jaunās valdības modeļiem. Līdz ar divu lielo frakciju, proti, [JL](#) un [TP](#), nespēju vienoties 2002.gadā uzreiz pēc Saeimas vēlēšanām veidot valdību ar katru reizi kļuva sarežģītāk. Pēc JL vadībā izveidotās valdības ar TP palīdzību pie varas nāca Ministru prezidents no mazākas frakcijas LZZ. Tagad atkārtoti grūtības bija sarunās starp JL un TP. Katrai ir savas ambīcijas, un ne jau tikai frakcijām, bet arī atsevišķiem politiķiem ir iebildumi pret konkrētām partijām vai personām. Vienoties negatīvā attieksmē pret noteiktu valdību, Ministru prezidentu vai koalīcijas modeli ir vienkārši.

Šajā gadījumā prezidentes uzdevums nosaukt premjera kandidātu paliek par pienākumu. Partijas vai frakcijas faktiski uzbāžas prezidentei, nespējot vienoties, atstāj viņai izvēlēties kandidatūru. Tas var ietekmēt nākamās koalīcijas izveidošanu. Tā kā Saeimas vairākumu nevar ignorēt, nevar nosaukt kandidātu, kuram nav cerību apstiprināt Ministru kabinetu, tātad prezidentei uzlikts arī pienākums izprast varas līdzsvaru un neriskēt sašūpot politiskās spēles norisi. Lielākais risks prezidentei, savā būtībā reprezentatīva amata pārstāvei, ir pārāk iedziļināties ikdienas politiskajos procesos, kuros viņai nemaz nebūtu jāiesaistās. Līdzīgi bija 6.Saeimas laikā, kad parlaments bija ļoti sadrumstalots. Ar aptuveni 15% balsu pat apšaubāmais Zīģerists tika parlamentā un, lai gan kampaņā tieši pretojās bijušajiem komunistiem, politikā piebiedrojās toreizējam Nacionālajam izlīguma blokam ar Saimnieku un [Jurkānu](#). Lai gan vairākums bija niecīgs, prezidents [Ulmanis](#) tomēr nosauca [Grīnblatu](#), kuram it kā nebija izredžu tikt apstiprinātam. Tikai pēc tam arī [Čeveru](#), un, kad atkal neveicās, partijām kā kompromiss bija jāmeklē [Šķēle](#).

Pilnīgi citādi tieši šādas problēmas novērs mūsdienu Vācijā. Pēc kara, sastādot jaunu konstitūciju, demokrātiskie politiķi, kas no pieredzes bija kļuvuši gudrāki, ar katru pamatlikuma pantu nostiprināja parlamenta tiesības. Prezidents nenosauc kandidātu kanclera amatam, viņu ievēl Bundestāgā ievēlētie deputāti no sava vidus. Parlamentam, protams, ir tiesības izteikt neuzticību valdībai un to gāzt, bet ar vienu lielu atšķirību: gāzt valdības galvu ir iespējams, vienīgi ievēlot citu kandidātu — process saucas konstruktīvais neuzticības balsojums.

Latvijai pašreizējās politiskās izdarības nav īpaši labvēlīgas. Ne jau tikai tāpēc, ka vidēji ik pēc 12

mēnešiem valdības galva ir cits cilvēks. Salīdzinājumā ar nestabilajām valdībām pat nevarētu teikt, ka kopš neatkarības strauji būtu mainījies politika. Taču katru reizi, kad politiskā spēle prasa upurus, apstājas pats politikas process. Latvijā tā kavējas lēmumu pieņemšana, valsts vadība. Jebkura politika ir labāka nekā nekāda politika. Šoreiz tika aizkavēta tik svarīga likumprojekta kā nākamā gada budžets pieņemšana, turklāt vēl īsi pirms valsts svētkiem, lai ilgāk būtu jāgaida jaunās valdības izveidošana.

Par to vainot vienīgi frakciju daudzumu nebūtu pareizi. Atkal vajag diskutēt par Repšes ietekmi, ienākot Latvijas politikā. Arī Igaunijā pēdējās vēlēšanās 2003.gada parlamentā ienāca jauns politiskais spēks Res Publica. Salīdzinot ar Latviju, uzvara bija mērenāka, jo Res Publica frakcija ir tikpat liela kā otra lielākā — Savisāra Centra partijas frakcija. Toties Res Publica ar saviem partneriem, 2003.gada sākumā izveidojot valdību, līdz šim palikusi pie varas, lai arī reitingi ir zemi.

Protams, prasīt ierobežot demokrātiju un stingru roku nav risinājums, ko būtu prātīgi ieteikt, atceroties vēsturisko pieredzi Latvijā un pasaulē. Taču diskutēt par noteiktām izmaiņām Satversmē, lai politiskos spēkus varētu saukt pie atbildības veidot koalīcijas, valdības un vadīt valsti, kas nodrošina politikas procesa norisi neatkarīgi no varas spēļu nepārtrauktas ietekmes, šķiet, varētu būt lietderīgi. Tikai diemžēl jautājums par Satversmes maiņu līdz šim vienmēr saistās ar tādu savā būtībā nesvarīgu tēmu kā tiešās prezidenta vēlēšanas. Protams, pašiem politiķiem iespējamā Satversmes maiņa ierobežotu politisko spēļu iespējas.

Publicēšanas datums: Ceturtdiena, 2004. gada 2. decembris.

Rubrika: (2. lpp.)